

MAGYAR
PHILOSOPHIAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA

BOKOR JÓZSEF

EGYETEMI M. TANÁR.

X. ÉVFOLYAM.

1891. II. FÜZET.

BUDAPEST

SZERKESZTŐ- ÉS KIADÓHIVATAL: IV., KECSKEMÉTI-UTCZA 6.

A «MAGYAR PHIL. SZEMLE» ÖT IVES FÜZETEKBEŒ, ÉVENTE HATSZOR JELENIK MEG.
ELŐFIZETÉSI ÁR EGÉSZ ÉVRE 5 FRT. E SZÁM ÁRA 1 FRT.

TARTALOM.

	Lap
1. <i>Sprinczer</i> : Önkormányzat	81
2. Dr <i>Kuncz Ignác</i> : Válasz <i>Sprinczer</i> képviselő úrnak imént közlött czikkére	114
3. <i>Palágyi Menyhért</i> : A philosophiáról	123

Értesítő.

A renaissancekori bölcsészet története, írta *Domanovszki Endre*, ismerteti dr *Szlávik Mátyas* 131. l. — Kritik der Vaccinations-Statistik etc. Irta *Kőrösi József*; ism. dr *Baczoni Lajos* 136 l. — Aristoteles és a British Museum papyrusa, *Schvarcz Gyula* felolvasása az Akadémiában 143 l. — A világura a világűrben, írta dr *Weisz József* 148 l. — Bölcséleti erkölestan, írta dr *Öreg János* 152 l. — Népiskoláink gyorsabb fejlesztése, írta dr. *Wekerle László* 154 l. — A philosophia helyfoglalása főiskoláink tanrendében az 1890/91. tanév második felében 156 l. — Folyóiratok szemléje. 158 l. — Tagajánlások az Akadémiában 160 l.

A «Magy. Phil. Szemlét» a Magy. Tud. Akadémia támogatja ugyan, de a lap irányáért és tartalmáért csakis a szerkesztőség felelős.

A Magyar Philosophiai Szemle szerkesztő és kiadóhivatalában
Budapest, IV. ker., Kecskeméti-utca 6. sz. megrendelhető:

**A Magyar Philosophiai Szemle 1884., 1886., 1887. 1888., 1889.,
és 1890-iki évfolyama.** Ára évfolyamonként 5 frt.

Böhm Károly: *Az ember és Világa.* Philosophiai kutatások.
I. rész. Dialektika vagy alpphilosophia. Budapest, 1883.
Ára 3 frt.

Bokor József: *A Középiskola Eszménye.* Budapest 1874.
Ára 1 frt. 20. (Elfogyott.)

« *Egy Középiskola.* Budapest, 2. változatlan kiadás. 1889.
Ára 50 kr.

« *A szabadság némely korlátairól.* Budapest, 1884.
Ára 20 kr. (Elfogyott.)

« *A Társadalom befolyása az államra.* Budapest, 1886.
Ára 25 kr.

Sebesztha Károly: *Reális nevelés.* Külön lenyomat a M. Phil.
Szemléből. Budapest, 1886. Ára 1 frt.

ÖNKORMÁNYZAT.

Archimedes a circulusait zavaró katonát gyengédebb elbánásban részesítette, mint a minőben részesült a Magyar Philosophiai Szemle múlt évi utolsó számában, az «Önkormányzat»¹ címet viselő cikkben e sorok írója egy czéhbeli philosophustól azért, hogy hozzá szólott egy szőnyegen forgó, actualis értékű tárgyhoz egy dolgozatban, mely bevallottan nem lépett fel önálló tudományos jelentőséggel, és inkább csak a gyakorlati megoldást tárgyalta.

Hiába, olyanok a tudósok; mi nem tetszik megszokott gondolkozási módjuknak, annak neki esnek, és mint ő mondja az absolutismusról, azt «marczangolják».

Kár volt azonban ezúttal a fáradságért; cikkíró sovány darab az ő kipróbált fogainak, mert jelen praktikus csontvázán a philosophikus húsréteg nem szenved terimenagyobbodásban.

Nálunk a közigazgatás az a tárgy, melyről mindenki azt hiszi, hogy reá kizárólagos szabadalmat nyert, lenézheti tehát mindazokat, a kik vagy nem czéhbeliék, vagy nem játszanak tudományos jelzőkkel.

Szokás az nálunk, hogy egyik-másik «szakember» mellbe vágja magát és kínálja csalhatatlan szerét; szerényen váltig ismétli, hogy egyebütt semmi irányelvet vagy eszmét, vagy meglepő, figyelemreméltót nem talált.

Pedig úgy a szakemberek, valamint a szobatudósok is tévednek, és ezek a gyakorlati életben leginkább akkor, midőn tanácsot kérnek Plato és Aristotelestől.

A közigazgatás reformja és az önkormányzat helyes berendezése

¹ Dr. Kuncz Ignác pozsonyi jogtanár foglalkozott az említett cikkben *Sprinczer* orsz. képviselő egy javaslatával. Az itt közölt cikk válasz dr. Kuncz fejtegetésére. Szerk.

oly tér, hol nem annyira az a mérvadó, hogy quid juris, mint inkább quid consilii. Bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy ma ismét, nem tudom hányadszor, foglalkoznunk kell a közigazgatás reformjával, minek oka abban rejlik, hogy mérvadó államférfiaink eddig is inkább doctrinairjeink bölcsesetére, mint a praktikus élet követeléseire hallgattak.

A doctrinairek rendszere volt az, mely megrontotta az önkormányzat igazi jellegét, a nélkül, hogy az állam feladatai megoldásán valamivel is lendített volna.

Nem akarjuk ezzel a komoly értekezés értékét és a tárgyilagos kritika jogosultságát tagadni, de védenünk kell mindenestre álláspontunkat és tiltakoznunk a csalhatatlanság arrogantiája ellen, mely komoly czégér alatt, néha valami nagyon ártatlan italt is árul.

A tudomány, mely magamagának kell, hogy czél legyen, csak az igazság tárgyilagos kinyomozását végzi.

Minden dolog azonban praktikus oldalról véve, más alakot ölt:

A czélnek megfelelő eszközök kikeresése és választása, ez a közigazgatási *politikának* feladata.

Mi sem veszedelmesebb az államra nézve, mint azt feláldozni vérmes és könnyelmű teoriáknak, és kockára tenni a köznek már létező érdekeit. Der Zweck ist der Schöpfer des Rechtes; a latin is mondja, non ex regula jus sumatur, sed ex jure, quod est, regula fiat.

Kritikusom helytelenül jellemzi tehát, cikkiró reform tervét, midőn azt a «pillanatnyi exigenciák sötétségének» elnevezi.

Az exigenciákkal számolni sokkal inkább kötelessége a politikusnak, mintsem alakot kölcsönözni valamely philosophikus ideának.

E kijelentést méltatva, nem csodálatos, ha kettőnk eszményei nagyon is eltérők.

Közöttünk nagy különbségek forognak fenn. Eltérünk 1. a célra nézve, mely cikkirónál az egyéni boldogság, a jólét, szabadság előmozdítása, biztosítása. 2. A kiindulási pont is más. Czikkiró szeme előtt lebeg az egyén és az egyének összesége, a társadalom. Ennek boldogítása az öncél és az, a mi erre szolgál, az állam — ez a moloch — az csak eszköz. Kritikusomnak pedig, nem állítjuk, hogy teljesen jogtalanul, az állam az eseményképe, ez neki öncél. Ebből folyik, hogy 3. az eszköz, a közigazgatási szervezet, t. i. az önkormányzat sem birhat önmagáért létjogosultságot, és csakis annyiban jön számba, a mennyiben a czél elérésére alkalmas, és csak oly alak-

ban, mely a czélnak nem megfelel, pedig abban az alakban, melyben azt a száraz bölcsészet felállította.

Kritikusom egy philosophiai ideának áldoz; czikkíró pedig a politikai exigenciák kényszerének enged.

Itt fekszik az az úr, mely bennünket elválaszt.

Kritikusom úgymond «a megyei önkormányzatnak, mint államigazgatási alakzatnak» híve, és ezt a) «a történelmi visszapillantás», b) «a bölcsészeti elv nyomán» akarja reformálni.

Eltekintünk attól; hogy a tárgy illetén felállítása már *contradictio in adjecto*, a mennyiben ez azt jelenti, hogy ő a bölcsészetnek a történelmi jog felett elsőbbséget kíván biztosítani; de joggal kérdezhetjük, hogy vajjon a külföldnek kritikussom bölcsészetével nem congruáló intézményei nem állanak már tudományos alapon?

Különös egy alap ez: az önkormányzat tudományos alapja. Bármennyire műveli is az ember, végre is mindig csak azt t pasztalja, hogy ingoványra került, melyet nem is az abstract theoremák, hanem a vidékenkint különböző praktikus kezelés képes csak megtermékenyíteni.

Végig nézve az önkormányzat irodalmán, annyi definitióval találkozunk, a hány tanára vagy magyarázója van az önkormányzatnak.

Mi úgy tudjuk, hogy a jogi módszer szempontjából nem boldogulunk; ez inkább a törvény szavaiból kiindulva kipuhatolni akarja a czélt, mely vajmi sokszor eltér a törvényhozó czéljától.

Sokkal helyesebb tehát az önkormányzati politika álláspontja, mely a dolgot megfordítja, és a czélt puhatolja és vizsgálja, mennyiben szolgálta legyen ezt a törvény, esetleg minő módosítás szükséges, hogy ezen czélt elérjük?

Valamint az alkotmányos államban a hatalomban osztozkodó tényezők harmonikus összműködése képezi az elérni óhajtott czélt: ép úgy szükséges a végrehajtó hatalomban is a harmonikus osztozkodás, részben a végrehajtó hatalomnak kellő elosztása, részben pedig a bírói teendőknél tüzetes kiválasztása által. Mintegy önként kínálkozik az analogia e két ponton.

Hogy azonban értekezésünk valódi tárgyát, önkormányzati tervezetünk védelmét megközelítsük, czélszerű lesz kritikussommal szemben tisztázni a helyzetet.

Az első kérdés, mely az önkormányzat valódi lényegének megállapítása után figyelmet érdemel, az, vajjon helyes-e a mi társadalmi

álláspontunk, illetőleg helyes-e az államot, mint önczél, oly merev ellentétbe helyezni a társadalmi célokkal, mint ezt tette kritikusom.

Ezen ellentét csak látszólagos, és fenn nem tartható a gyakorlati életben. Igazoljuk ezúttal azt is, hogy kritikusom sem tulajdonít gyakorlati értéket ez ellentétnek.

További feladatunk pedig az lesz, hogy kimutassuk az úgynevezett «történeti pillantás» mibenlétét, vagyis azt, mit kell az alatt érteni, ha mindenkor a történeti alapot emlegetik.

I. Az önkormányzat lényege.

Ezek után kötelességünk áttérni az önkormányzat lényegének kiderítésére, mert fennebb már érintettük, hogy köztünk e részt van a legnagyobb eltérés. Megkísértjük ezt nem bölcsészeti alapon, hanem a szakirodalom, a Laland-féle Archiv für öffentl. Recht definitiói után.

Kritikusom itt is hangzatos jelszókat használ, és az önkormányzat lényegét magyarázva aligha nem ő az, a ki Steinből ollózott, mert a mi javaslatunk absolute nem congruál Stein definitiójával.

Ha ő egy helyütt azt állítja (mert más helyütt ismét mást mond), hogy «az állami önkormányzat lényege nem egyéb, mint éppen az állami közigazgatást teljesítő municipalismus», akkor mi természetesen egymást meg nem érthetjük, mert mi nem az állami, hanem a *municipalis* önkormányzatot keressük.

Az előbbiről nem kell gondoskodni, az állam elég erős és absolut joggal bír, de gyenge a *megyei* önkormányzat, és azért ezt meg kell védeni.

Hogy ezt czélszerűen tehesük, tudni kell előbb, miben rejlik ennek lényege és mi benne a puszta szólásmód.

Mérlegelni kell, az elvont tantételekből mi valósítható meg, és mi az, a mi félreteendő.

Az önkormányzatnak annyi különböző és homlokegyenest ellenkező definitiója van, a hány a tanára.

Ezek némelyike megkülönböztet vagy 1. a közigazgató, vagy 2. a kormányzott közeg után, vagy 3. az első kettőt együtt kombinálva, vagy végre 4. a kormányzás módszere, tartalma szerint.

Mások ismét azt állítják, hogy az önkormányzat lehet: 1. hatáskör megjelölése, 2. lehet jogi elv is, mely az egész kormányzatot áthassa, mint azt Sarwey követeli.

A vélemények ebben a legmesszebb ágaznak el: 1. a részvét jelentősége, 2. az önkormányzat feladata, és 3. az organisatio elve iránt, a szerint, a mint egyik-másik jogi fogalomnak tekinti, vagy kormányzati politika tárgyának veszi.

Gluth szerint ez utóbbi egyáltalán nincs eldöntve. Szerinte kétes még mindig az is, vajjon az önkormányzati testületek önálló független jogalanyok; vajjon az önkormányzat érdekképviselőt vagy közigazgatásban való részvételt jelent-e, és vajjon ez a jogállam fennállásához szükséges-e vagy sem?

Bluntschli a «Lehre vom modernen Staate»-ban az önkormányzat összes formáit iparkodik felölelni. Szerinte az önkormányzatnak nincs általános szervezete, nincs egyforma hatásköre. Definiója sines, ő azt csak «rendezett részvétnek és a polgárok öntevékenységének, kapcsolatban az állami renddel» nevezi.

Nála, Gneisttal egyetértőleg, az önkormányzat ellentéte a hivatászerű tisztségnek, és inkább arisztokratikus, mint demokratikus intézmény (ha a tisztség választásra, fizetés nélkül van szervezve).

Az önkormányzat feladatairól is háromféle a vélemény:

1. A társadalmi önkormányzat hívei azt vitatják, hogy az csak együttes (collectiv) szükségletek kielégítésére szolgál az államban.

Mindkettő, a társadalmi és az állami el van választva és az állam csak «semmitő» feladattal bírhat.

A 2 vélemény Stein és Mejer O.-é.

Itt az önkormányzat feladatát, csak az állami közigazgatásnak, de mégis bizonyos helyi színezetű ügyei képezik.

3. Gareis, Gaupp, Laband, Meier E. pedig alatta azt értik, hogy a tisztán állami ügyeket, (melyek ellentéte a helyi gazdasági ügyek) intézhesse.

Laband, ki politikai czélszerűség szempontjából ítél, figyelmeztet, hogy az állami feladatok osztályozása a ténykedés természete szerint elodázhatlan kötelessége a tudománynak. Így némelyek szerint az önkormányzat arra való, hogy a jogosult alany «saját» ügyeit elláthassa, mások szerint pedig arra, hogy «mások» ügyeit (t. i. az államét) végezze.

Egyik mondja jogi fogalomnak, másik csak politikai ideának.

A kivitel, a probléma megoldási módjára nézve is nagyon különfélék a javaslatok. Az egyik rész a társadalmi és állami jogköröknek lehető elkülönítését tartja czélszerűnek; a

másik rész az összhangot keresi a kettő között.

Ez utóbbiak között pedig Stein a társadalmi érdeket akarja inkább érvényesíteni, Gneist pedig ezt az államnak alárendelni.

Gneist az előbbi javaslat ellen felhossa, hogy a helyi érdekképviselőt eddig sehol sem szült közszellemet, sőt inkább előmozdította a particularismust és néha az állameszme deconponálására vezetett.

Geneistnál fontosabb «az állami közigazgatási teendőknél tiszteletbeli közegek által való ellátása, mint a társadalmi érdekképviselőt választott közegekkel». Fő nála a díjtalan nobile officium és a helyi önmegadóztatás.

Gneist még különbséget is tesz az állami és a helyi gazdasági önkormányzat között.

Gneist elmékedéseiben csak az angol mintaképet látja és magasztalja. Ez helyét Angliában jól tölthette be, de Magyarországon károsnak bizonyult, mert hogy az állami közigazgatásnak a helyi kötelekben (a megyékben) tiszteletbeli hivatalok által való közvetítése hová vezetett, az bővebb magyarázatra nem szorul. Ezen még a nobile officiumoknak választott, de díjazottá történt átalakítása sem segített. Gneist Steintől eltérőleg a választást sem állítja oda kellékné, hanem inkább a kinevezést ajánlja a közigazgatás rendes volta érdekében, mi által önmagával némiképp ellentétbe jön.

Schäffle ezen szervezetet akként jellemzi, hogy ez nem egyéb, mint «állami és nem állami *sak*hivataloknak, tiszteletbeli hivatalok rendetlen dilettantismusával való helyettesítése».

Bluntschli is Gneist ellen fordul, mondván, hogy «már csak a királyi kinevezés, ellentétben a választással, nem képezhet önkormányzatot. Példát erre az amerikai választott békebírák képeznek».

Gneist gondolatmenetében itt az érdemel megfigyelést, hogy ő a közigazgatás *rendes* menetéhez értelmes, anyagilag és a kinevezés által lefelé is független elemek alkalmaztatását találta szükségesnek.

Már pedig be kell ösmernünk, hogy saját közigazgatásunk eddig mindezen elemeket nélkülözötte.

Stein, a jogi álláspont főképviseelője, az önkormányzat alatt már mást értett. Ő nála a jogosult személy a fő.

Szerinte az a tartomány, megye, járás vagy város kormányzatából áll (ezekhez a korporációkat, egyesületeket is csatolta), de mégis oly értelemben, hogy a «Selfgovernment» nem ismer megyét, községet, hanem csak testületet, mely sohasem hierarchicus természetű, hanem jogi személynek ismertetvén el, csak így lesz jogalanynya.

Ő a választást nélkülözhetetlen kelléknek tartja. Az önkormányzatnak általa felállított szervezete, feladata és joga ezen Zorn, Schulze Gaupp, Rümelin által elfogadott formulában nyer praegnans kifejezést:

«Az önkormányzat az állampolgároknak szervesen összekapcsolt testületek által közvetített részvéte az állam helyi közigazgatásában».

Messze vezetne Steinnak a «freie Verwaltung»-ról szóló teoriát terjedelmesen visszaadni; itt csak annyiból emlékszünk meg róla, miután az önkormányzat jellegét könnyebben teszi megérthetővé.

E szerint az ilyen önkormányzati jogosultság mindazon közigazgatási tevékenységet foglalja magában, mely túlterjed a községek vagy testületek *saját* egyéneire kiható közigazgatáson.

Hogy tehát javaslatunk Steinével nem azonos, sőt lényeges dolgokban merőben ellentétes, azt a figyelmes olvasó azonnal kitalálja.

Stengel már közérdek és állami érdekek szerint distinguál; minden állami érdek egyúttal közérdek is, de nem megfordítva.

Nála csak a közérdek közigazgatási ellátása, ha erre jogosult alany létezik, képez önkormányzatot. Ellenben az *állami* érdek elintézése képezi az állami közigazgatást.

A jogosult alany ezt is végezhetné, — de akkor ez még sem önkormányzat, hanem állami közigazgatás.

Kirchenheim is ezen meggyőződésben van, kivéve az utóbbi esetet, melyben már szinte nem állami közigazgatásról beszélt, hanem önkormányzatról.

Stengel arról is nevezetes, hogy a dolog fenekére néz, már nem lebeg a felhőkben, hanem egész helyesen megkülönbözteti az angol önkormányzatot a némettől.

Előbbi az állami közigazgatási ügyeknek a polgárok által tiszteletbeli tisztviselők segítségével való ellátása. A németet pedig nem nevezi egyébnek, mint *részvétnek* a közigazgatásban.

Schäffle saját véleményeképp azt vallja, hogy «az önkormányzat a tiszta önrendelkezés rendszere (nem csak részvét), melyet *nem állami* ügyekben jogi személyek, testületek gyakorolnak. Körülbelül hasonló ehhez Mejer O. véleménye, kinél ez «a helyi érdekek ápolásából áll».

De az önkormányzati testületek az állami közigazgatásnál is közreműködnek, mi végből szükséges, hogy még az állami tisztviselők is némileg az önkormányzati testületek bizalmasai legyenek.

Pözl az önkormányzatot «az állami közigazgatás és községi ügyek elintézésében» látja.

Westerkamp és Tellkampf pedig már megszorítólag magyaráz. Ők csak a *községi* ügyeknek helyi tisztviselők (ellentétben az állami tisztviselőkkel) által való elintézését igénylik.

Inama-Sternegg a községi és állami közigazgatási ügyeknek intézését tekinti önkormányzatnak. A jogosult személy első esetben mint *magánjogi*, utóbbiban pedig mint közjogi jogalany szerepel és állami feladatot végez.

Rösler csak a felszínen úszik, midőn azt állítja, hogy az «önkormányzat szervezett tevékenység».

Gareisnál az önkormányzat lényege sem nem «részvét», sem nem *saját* ügyeinek közigazgatási intézése, hanem az idegen ügyeké, szóval kizárólagos *helyettesítése* az államnak jogilag is.

Rosin nagy körülírással az önkormányzat jogát így magyarázza: «egy nem souverain politikai testületnek elismerése a souverain által kormányzó jogi személynek. Alkotmányos részvéte a polgároknak a kormányzati közegek összeállításánál». Ez nem kielégítő magyarázat, mert e szerint a kinevezett angol békebírák, a közigazgatási főtörvényszékek kinevezései, az önkormányzat kizárásával volnának kapcsolatosak.

Schulze a lényegét abban keresi, «hogy az állam functióinak azon részvét, mely eltér helyi korlátozást és ellátást, átengedi saját polgárai jogkörének, de nem az egyeseknek, hanem azok szervezett egyetemének».

Ezen önkormányzatnak ellentéte a fizetett tisztviselők általi, közigazgatás. Ezen önkormányzatnak egyéb kelléke a tiszteletbeli tisztség, mely a népben gyökeredzik, és valódi jurisdiciót gyakorol, holott Gaupp kijelenti, hogy a tisztviselők választása vagy kinevezése nem önkormányzati kellék.

Löhning: «az állami közigazgatási teendőknek ellátása *tiszteletbeli* tisztviselők által megyék vagy községekben».

Obentraut azt mondja, hogy «az önkormányzat lényegében nem több, sem kevesebb, mint a népesség közreműködése a közigazgatásban». Ő is megkülönböztet helyi és állami érdek között.

Ettől Laband abban tér el, hogy nem a teendők elkülönítését osztályozását javasolja, hanem inkább az összes teendők ellátási módjában keresi ezen különbséget. Az államé legyen az utasítás, vezetés, rendelkezés, felügyelet; önkormányzaté az ügyek közvetítő vezetése, a végrehajtás.

Ezen definitio felel meg leginkább a magyar önkormányzat jelenlegi állapotának, és ennek a mi miniszteriumunknak legújabb közigazgatási tervezete, egész helyesen éppen az ellenkezője.

Gumplovicz kiindulási pontja az állam, mely mindennek jogforrását képezi, tehát a közigazgatási jogét is. A közigazgatás szerinte tehát nem más, «mint a községek *saját* ügyeik ellátása.»

Látjuk tehát a definitióknak, eltéréseknek tömegét, melyek a kérdést nem hogy felvilágosítanak, hanem bonyodalmasabbá teszik.

Az írók nagy része a szóból leszarmasztatva az értelmet, akarja a lényegét megtalálni, mi persze így alig ha sikerül. A másik rész ismét a lényegét kutatva, egyes jelenségeket, pl. a hivatalt, választást veszi a fontosnak, s így hamis úton halad és nem látja a lényegét. Feltűnő azonban az, hogy kritikusom Gumploviczczal egy jogi alapon áll, s mégis ép az ellenkező eredményre jut.

Az önkormányzatot ellenben politikai szempontból véve, mindezen eltérések nem esnek latba.

A közélet elég tág tért nyújt a legkülönfélébb felfogások érvényesítésére, a legkülönbözőbb politikai igények kielégítésére. És tagadhatatlan Gneist érdeme, ha a mérlegelést e szempontból is kezdeményezi vala.

Nézzük már most, hogy minő következtetésre juthatunk, az önkormányzati tevékenységnek gyakorlati szabályozásából.

Németországban az önkormányzat majd politikai jelszó gyanánt szolgált az állami mindenhatóság elleni küzdelemben, majd ismét a községi közigazgatással azonosított. Bluntschlinak is ez utóbbi a nézete, csak hogy ő ezen fogalmat a testületekre is kiterjeszti.

Az eszmék ilyen hatása alatt keletkezett az első önkormányzati alkotás a porosz 1808 Städte Ord. Hogy az önkormányzatnak valami egyéb magasabb hivatása is van, ezt már az 1831. évi Preuss. Städte Ord. sejteti, midőn az «önálló kormányzatot már célznak nevezni». Ezen utóbbi törvény az «önálló, államtól független, gyámkodástól ment és utasítás nélkül működő intézését a városi ügyeknek» akarja elérni.

Az 1850. porosz törvényhozás már az önkormányzatot a községekre is kiterjesztette, de itt egy megszorítást talált szükségesnek, t. i. a határozathozatalnak a végrehajtástól való elkülönítését, mely utóbbit kinevezett közegekre bízott, és ezzel egy theoretice felállított fogalmat gyakorlatilag megvalósított. Az önkormányzat kiterjesztése ekkor saját külön belügyeinek intézésében találta határát.

Hogy mik legyenek ezek: valószínűleg Gneist értelmezése szerinti gazdasági érdekek, továbbá az utak, jótékonyági intézetek, alapítványok kezelése.

Szabatos definitióval tehát sehol sem találkoztunk, sem az önkormányzat lényegére, sem annak kiterjedésére nézve.

Az 1853. év ezen fejlődést nem növelte már, mert az önkormányzatot már csak a «városi» ügyekre szorította, míg végre a legújabb törvényhozási ténykedések ismét felvették a félben hagyott irányt, és az önkormányzati tényezőknek már bizonyos ellenőrzési jogot is biztosítottak.

Ezzel egy egészen sajátos önkormányzatot teremtettek; hol az állami hivatalnokok működnek az önkormányzati tényezők végrehajtó közegeként, hol pedig ismét önkormányzati közegek szerepelnek az állami közigazgatási ügyek körül.

Meier E. «önkormányzatnak állami keretben» nevezi ezen rendszert, mely a hivatalok majdnem mindannyi nemét kombinálja és az önkormányzati közegek működését szoros kapcsolatba hozza a bürocratiával.

Itt magunk előtt tehát az önkormányzatnak oly megvalósulását látjuk, mely a fenn elősorolt theoriák egyikét sem adoptálja teljesen.

Nem volna helyes itt az amerikai és angol Selfgovernmentről körülményesen szólni. Hisz ezeknek sajátosságai: előbbinél az állami ügyek nagy részének intézése egyszerű polgárok által; utóbbinál pedig a tiszteletbeli hivatal, az anyagi viszonyok által támogatott, választás híján is meglevő függetlenség lefelé, a felfelé kifejtett felelősség, sehol sem találtak és hasonló előfeltételek nélkül nem is találhatnak teljes utánzásra.

Egyébiránt Angliában is a legújabb reformok mind szűkebb körre szorítják a társadalmi közreműködést.

Minálunk a tiszteletbeli állásról csak beszélni és ezzel szemben a szakhivatalokat feleslegeseknek állítani akarni: ez a kathedrán szép, de nem czélszerű a parlamentben.

Ausztriában, hol tulajdonkép csak «gazdasági ügyeknek» szabad intézéséről lehet beszélni, a határozathozatal és a végrehajtás egymástól el van különítve és különböző közegek kezében találhatik. A kormány a felügyelési jogot fentartotta, melyet az autonóm testületek valamennyi fokán keresztül azok élére állított kinevezett elnökeivel gyakorol. Ezt a megvalósítást sehogyan sem tekinthetjük önkormány-

zatnak. Sem a hatáskör, sem a jogi elv, sem elvégre az organisatio szempontjából.

Nem lesz felesleges, ha ezek után magyar források után is nézünk. Nálunk hasonló eszmezavar uralkodik, mint a külföldön; mást ért alatta Ugron, mást Apponyi és bizonyára mást kritikusom. Politikai íróink ismét egyre mást értenek alatta.

Egyik publicista már rég sajnálja, hogy az önkormányzati és az állami közigazgatási ügyek között a tárgy és czél hátrányára nem tétetik kellő különbség. Nem praecisirozza ugyan az egyes hatáskörök kiterjedését, de a választást kelléknek állítja az önkormányzatra nézve, mely nélkül azt követelni annyit tenne, mint jó állami közigazgatást akarni, kinevezett hivatalok nélkül! Magyarországon is az önkormányzatról beszélve, a siciliai vecsernye mintájára nem lehetnek eljelszó nélkül. Itt választás az a varázsszó, mely némelyek szerint a politikai élethez szükséges. Beksics is ezekre czéloz, «naivság» vagy «áztatás»-nak állítván azt, ha kinevezés-e vagy választás jelszót egymással egyszerűen ellentétbe helyezik.

Láttuk, hogy az önkormányzat theoriáiban és gyakorlati megvalósításában hányféle combinatio lehetséges; de láttuk azt is, hogy jeles theoriák, jeles szervezetek is, a választási elv elfogadásán vagy megtagadásán gyökeredznek. Azért a municipalisták panasza némileg indokolt, mert némely tan szerint (állítólag) saját végrehajtó közeg nélkül nincs autonomia. Ezen elv soknál nem minden jogosultság nélkül criterium számba jön.

A kérdés tehát nemcsak az, hogy helyes-e az illető definitio és okvetlen szükséges kellék-e a választás, hanem kérdés az is, helyes volna-e a definitio reánk való applicatiója? És e kérdések egyikét sem mernők igenlő válaszzsal ellátni. Legutóbbi művében — bármennyire nyomozza a magyar önkormányzat sajátságait, — Beksics sem adja az önkormányzat tüzetes körülírását. Ő is inkább a külső kiterjedést, mint a belső lényegét keresi, mert az állami közigazgatás functióit ellentétbe állítja a helyi önkormányzat teendőivel és ezeket szűkmarkúan akként szabja ki: hogy az önkormányzat «csak ellenőrzésből» áll. Beismeri ő is, hogy vannak olyanok, «kik az állami ügyeket is a társadalom által akarják intézni, különben nincs önkormányzat». Ezen kijelentése mellett azonban gyakorlatilag nem foglal állást, hanem az összes administratiót akarja centralisálni; joggal kérdehetjük akkor, hol marad az önrendelkezési jog, hol a társadalmi tevékenységnek szánt

tér. de főleg azt is, hol és miben respectálja a történelmi alapot, melyet különben oly fontos kelléknek tart?

Magyar szakközlönyünk, természetesen politikai szempontból kiindulva sem szolgál közelebbi fogalom meghatározással «és ezen nagy kérdésnek a magyar felfogás és eddigi jogfejlődésnek megfelelő mibenlétet nem iparkodik kiemelni a köznapi phrasisok tömkelegéből», hanem csak elveket hangoztat, midőn útmutatókép ezekre figyelmeztet: «hogy elsősorban tisztába hozandó, hogy mi bizható a helyi közületek szabályozása, végrehajtására az állameszme veszélyeztetése nélkül. Ezután lehet csak szó választás vagy kinevezésről». Ebből sejtethjük, hogy ezen «közületekre» bizott ügyek képezhetik az önkormányzat körét; sejtethjük csak, hogy opportunisticus alapon áll, mely akarhat jó administratiót, de nem tartja szükségesnek az önkormányzatot. Ha pedig az önkormányzatot nem tekinti nélkülözhetetlen kelléknek, mire való akkor a történelmi alap emlegetése?

Zólyom megye «az állam összeségének érdekeit felülről czélok megvalósítására az államot; az államon belül csupán egyes vidékekkel közös érdekek kielégítésére pedig az önkormányzati testületeket» tartja hivatva; tehát szintén csak a kiterjedésre, de nem a közigazgatás lényegére szolgál felvilágosítással.

Pulszky Ágost az önkormányzatban «az alárendelt társadalmi köröknek (közjogi özszemélyiségeknek) azon jogát látja, hogy *saját* ügyeiket önmaguk intézhessék.

Ezen definitióra az a szerény megjegyzésünk van, hogy az «alárendelt», «társadalmi körök», «saját ügyeik» fogalmi ismét újabb magyarázó definitiót igényelnek.

Következik kritikusomnak recipéje. Szerinte nálunk «az állami közigazgatás közvetítését értették az önkormányzat alatt», mitől ő ma sem kíván eltérni, «a polgárok állandó állami munkájában látva a nemzetet». Lényeges nála a «polgárok munkája a burokratikus elem támogatása mellett». Itt önmagától merül fel ismét az a kérdés, melyik burokratikus elemet gondolja ő? Hol van ez beillesztve és miként? Ezen definitio szerintünk sem egészen teljes és nem eléggé határozott; a polgárok melyik munkáját tekinti annak, mi ennek a köre? mert ha az önkormányzat csak az állami közigazgatás közvetítése, hát mi a szorosán vett községi ügyek és a gazdasági érdekek ellátása? A polgári munka elve és a burokratizmus pedig egymással ellentétesek, egyik a másikat teljesen kizárja, nélkülözhetővé teszi. Theoretice sínes

e gondolat kidolgozva, praktikus életbe léptetése pedig felesleges, mert költséges; költséges pedig, mert minden teendőre tulajdonkép két tisztviselő kellene, egy tanácsoló burokratikus és egy végrehajtó önkormányzati organum. Így akarja ő a népeletet a szakszerűséggel egyesíteni. Így a polgárok folytonos állami munkájában a nemzetet szervezni; hozzátehetette volna, hogy így akarja azt az áthidalhatlan űrt átugorni, melyet a nobile officiumból származó dilettantismus a nemzet életében mindennap hátrahagy, mert egyik sarkalatos kívánsága az is, hogy a nemzetállamban az önkormányzat organuma független legyen! A mit a szolgálati pragmatikáról, a nobile officiumról és a nemzetállamról mond, melynek súlypontja «a polgárok ingyenes állami munkájában» van, ez oly theoria, mely önmagát elítéli, mert akkor szerinte Európában Angliát és a régi Magyarországot kivéve nincs is nemzetállam?

De lássuk a vényt szószerint: «a törvényhatóságban és községben a népeletnek az állammal való egységét a polgárok ingyenes közigazgatási munkája létesíti. Ez az önkormányzat egyedüli módja. Itt az ingyen hivataloskodó polgár a néporganum, ennek kezében legyen a döntés. S hogy ez helyesen gyakoroltassék, álljon a néporganum rendelkezésére a kinevezett fizetéses bureaui elem szakszerű véleménye. S legyen felelős mind a vélemény, mind a döntés».

A polgárok ingyenes munkájára nézve egyetértünk, természetesen ennek *csakis a döntést* tartva fenn bizonyos *saját* ügyeiben, de ezentúl tamaskodnunk kell, hogy hol legyen található nálunk az ingyen hivataloskodó polgár, kinek kezében a döntés és végrehajtás legyen, és hogyan legyen az felelőssé tehető oly ténykedésért, melylyel a népeletnek az állammal való egységét létesíti, tehát tulajdonkép nem megbízatásból, hanem souverain hivatásnál fogva intézkedik?

A mi a bureaui elemet illeti, ha ez van, akkor felesleges a néporganum és nincs helye a döntésnek, miután a bureaui vélemény szakszerűségénél fogva kell, hogy mindig döntő legyen. Kritikusom különben el is felejtette a tiszteletbeli tisztséget definiálni. Hiszen minisztereinknél sem kell minősítés és ezek még sem tiszteletbeli állások. Ezek szakhivatalok, melyeket a tisztelet kedvéért is keresnek. Végrevannak tiszteletbeli állások is, melyek többet jövedelmeznek, mint némely fizetéses hivatal; kritikusom pedig tiszteletdíjat akar. Azt meg már éppen nem értjük, hogy a dilettans nobile officiumtól hogy lehessen követelni, hogy activ állami szerepét a tudomány elvei szerint töltsse be.

Schäffle is hangsúlyozza a hivatásszerű hivatalok szükségét. Elkerülhetlenül szükséges szerinte kizárólagos odaadás, szakképzettség, gyakorlat, tapasztalás és függetlenség lefelé. Ezt pedig *nobile officium*-ról, vagy választáson alapuló hivatásos hivataltól nálunk nem lehet kivánni.

Úgy hiszszük, hogy *ezen* reformtervvel Magyarországon senki sem fog komolyan foglalkozni. Az élet nem igazolja e theoriát. Ott az állategészségügy; maga a népélet, a tenyésztők, hizlalók, exporteurök kívánják a bürokratiát, pedig ők magok vehetnék kézbe saját ügyük intézését, és ha ezt tennék, azonnal ott volna a maga vetőjával a külföld, mely a bevített betiltaná; szóval kritikusom theoriája szerint szervezett államot a mi társadalmunkkal nem is lehetne kormányozni. Ezen elmélet különben nem táplálkozik a magyar történelmi fejlődésből, mert a magyar önkormányzat eddigelé egészen másból állott, úgy a jogosított személyt, a hatáskört, valamint a végrehajtó közegeket illetőleg. A mit az eddigi önkormányzatból egyáltalán át lehet venni, az a keretet képező *municipium*, mely nemcsak személyek egyetemét, hanem helyi kört is jelent. Kritikusom elmélete pedig inkább az egyetemes *államra* gondol.

A hatáskörre nézve is van lényeges különbség, mert mindig voltak ügyek, melyek államilag igazítottak el; továbbá a végrehajtó közegek hatalma sem gyökeredzett tiszta választásban, a régiebb időkben sem, mert a választást mindig a *municipium*októl független főispánok befolyásolhatták és befolyásolták is.

Vége ősi tisztségeink csak látszatra voltak *nobile officium*ok. Nemcsak rendszeresített fizetést húztak, hanem annyi mellékjövedelem csurgott, csepegett is, hogy második igazi fizetés számba ment.

Ezen a lehetőség szerint rövid vázlatból kitűnik, hogy két, illetőleg háromféle önkormányzati rendszer különböztethető meg: *a)* az angol és amerikai, az államnak lehet mondani minimalis beavatkozásával; *b)* a német, az államnak jól biztosított túlsúlyával; ez hol a teendőknek saját részére való lefoglalása, hol pedig a végrehajtó közegek választásának befolyásolása vagy megszorítása által működött.

Ezek mellé harmadiknak a magyart felállítani egész határozottan nem mernők, mert ha az utóbbinak történelmi fejlődésében némi különbséget constatálhattunk is, ezeket tisztán az *önkormányzatot*, *t. i. a közigazgatást véve* nem tekinthetjük lényegeseknek. Az egyedüli sajátosságot képezi nézetünk szerint azon körülmény, hogy a *municipium*ok

politikai testületek voltak, mert azon tulajdonságuk, hogy területi közigazgatási köröket képeznek, megtalálja példáját más önkormányzati rendszerben is.

Ezen rendszereken belül számos combinatio létezik, melynél az állami közigazgatási és önkormányzati szervezet hol szorosabb, hol lazább összeköttetésbe léphet; ezekből tetszés szerint választhatunk, de semmi esetre sem definiáljunk előbb, és csak azután alkossunk, hanem inkább alkossunk előbb és a definitiót engedjük át a jövő tudósainak. Hisz az egész vita az önkormányzat helytelen definitiójából ered és az állameszme helytelen felfogásából.

Az angol önkormányzati rendszert sem gondolták ki előre a tudósok, se nem definiálták azt, hanem csak később törekedtek annak lényegét megismerni, mely lényegből most a definitiók keletkeztek.

Úgy volt ez régente Magyarországon is.

A többi önkormányzati szárnypróbálgatásnál már ez megfordítva történt; ezek már bizonyos definitiók nyomán indultak.

Mit akarunk mi Magyarországon? Választhatjuk az igazi széleskörű önkormányzat rendszerét (Selbstregieren) és választhatjuk az önkormányzatot (Selbstverwalten), melynél «saját ügyeinket» önmagunk intézzük. Az előbbi a legtágabb körű autonomia, mely szabad önrendelkezést feltételez és az állami felügyeletet teljesen kizárja; ezt bizonyára nem akarhatjuk. De nekünk az eddigi szűkebb hatáskör sem elég és azért oly közép utat kell találnunk, mely felölelje mindkét hatáskört, de mindkettőt ki is egyeztesse. Mi nem elégszünk meg pusztán jó közigazgatással önkormányzat nélkül, de ezt sem akarjuk egyedül megvalósítani rossz közigazgatással. Azért az önkormányzati intézményt, ha eddig be nem vált, ne dobjuk el, hanem fektessük új alapra. A kardot is, ha eltompul, el nem dobjuk, hanem kifenjük. A mi politikai álláspontunk nem lehet Gneisté, sem Kuncz tanaré. Mi a társadalom gazdasági alapját keressük, ezeket akarjuk fejleszteni és nem elméleteket.

Vannak tévedések: egy bajon nem úgy segítünk, hogy felidézünk számtalan új veszélyt. Azok, a kik a kizárólagos burokratizmusnak hódolnak, meggyőződhetnek ennek hátrányos voltáról ép úgy, mint a legtágabb önkormányzati tevékenység magasztalói, az ő eszményök elégtelenségéről.

Az önkormányzatnak egyoldalú befogadása által is számtalan új veszély keletkezhetik. Bármely önkormányzati szervezet consequens

keresztülvitele csak a közérdek rovására lehetséges. Theoriákat pedig követve, csakis következetes szervezet képzelhető.

Minden állam csak annyit sajátíthat el ezen intézményből, a mennyit anyagi és szellemi ereje megenged, és minden előre látó politikai kötelessége előre is nézni, nem pedig csak hátra, hogy a multak hibái ne ismétlődjenek. Mondjuk ki magyarul, ingyenes munka, tiszteletbeli állás a közérdek számára az állami munka egész körének bevonása: mindez *pium desiderium*.

Nálunk az önkormányzat, saját körét kivéve, csak az ellenőrzésből álló közreműködés lehet, és kötelesség, mely azzal indokolható, hogy ezzel a polgár *saját* céljait előmozdítja és magát védi az állammal szemben. Mi az önkormányzatot nem extensív, hanem inkább intenzív akarjuk kiművelni. Mi nem kívánunk tisztán állami ügyeket az önkormányzat körébe vonni, de a «saját», nevezetesen gazdasági ügyeket az állam kormányától jogilag független, csak az ország törvényeihez és semmiféle utasításhoz nem kötött tényezőknél szeretnők fentartani. A karakteristikus jelleg itt az *önrendelkezés* elve az állami közegekkel szemben, a *függetlenség* az intézkedés minőségében és az eljárás módozatában a saját ügyekben *tevékeny* közigazgatást követelünk, ellenben az állami közigazgatásra nézve az ellenőrzéssel megelégszünk.

Ne mondja azt nekünk senki, hogy ha az állami közigazgatást adoptáljuk, ez kizárná az önkormányzatot; mert ha ez alatt a kinevezett állami tisztviselőkkel való közigazgatást értjük, még ilyenekkel is képzelhető önkormányzat, ha némely ügyek tekintetében megvan az önrendelkezés joga, a körülírt függetlenség, azaz, ha felsőbbségük utasítása reájuk nézve csak az állami ügyekben kötelező. A közre is előnyösebb, ha az autonóm testület saját területén szabadon mozog; ebbeli függetlenségét annyira terjesztenők ki, hogy az állami közegek törvényellenes beavatkozását vissza is utasíthassa. Szébb jog ez, mint az állami teendőknek bevonása. Igen szépen indokolta ezt Lorey-Beaulieu közigazgatási művében.

Az önkormányzatban a kormány közreműködése okvetlen nem szükséges, de kívánatos, különösen nálunk, hol ezt az állami tekintetek egyenesen megkövetelik. És ezt célozza az úgynevezett kormány-felügyeleti joga, mely arra ügyel, hogy az önkormányzat a) betartsa hatáskörét, s b) jogsértést el ne kövessen.

Ezen felügyeleti jog Stein szerint csak negatív lehet, de egyzersmind az önkormányzati rendszerre kiterjedőleg coercitív; mi nem

jelent felülvizsgálatot, úgy mint eddig, a ministeri akaratnak substitálását az önkormányzat helyébe, hanem csak önkormányzati közreműködést egy oly tényező részéről, mely tulajdonkép szintén az önkormányzaton belül áll.

Kuncz tanár az ilyen szervezetről azt mondja, hogy ezzel békóba verjük a központi hatalmat és lehetetlenné tesszük a közigazgatást. Parallelba állítva két szervezetünket, mindenek előtt kérdeznünk kell tőle, hogy ha ő az összes állami érdekeket a polgárok folytonos, ingyenes munkájának kiszolgáltatja és ezek számára még teljes függetlenséget követel: hogy tulajdonkép hol keresendő nála ez a központi hatalom? Mi aligha hiszszük, hogy ez Budapesten volna. Talán a megyékben inkább, de ekkor valószínűleg már megszűnnék a valódi közigazgatás; lehet, hogy ekkor még volna önkormányzat, lehet, hogy már ez sem volna. De eltekintve ettől, minden elfogulatlan ítélő be fogja vallani, hogy a mi tervezetünk nem is érinti az állami érdekek nagyobb részét, holott az övé átenged mindent a vármegyének. Vajjon melyikünk itt a farkas és melyikünk a bárány?

Végre legyen szabad még azt a kérdést is felvetnünk, hogy mennyiben ollóztuk ki ezen tervezetünket Steinből. Meszire vezetne itt az eltéréseket egyenkint felsorolni; mi a szakértő ítéletére bizzuk ezt, ez amúgy is tudni fogja, hogy kritikusomnak nincs igaza. Az önkormányzat berendezését sokan kapcsolatba hozzák a decentralisatióval; Schulze azzal plane egyetértelműnek gondolja.

Bizonyos nexus van a két dolog között mi nálunk is. Az állami érdekek képviselőjét az önkormányzathoz kiválasztva és átengedve azt a szakértelemmel bíró állandó kinevezett tisztikarnak: kétségtelen, hogy el lehet térni a mostani centralisatiótól. Központosítandók csak az egész államot érintő elvi kérdések, a többi teendő decentralizálendő, mi a helyi körülállások figyelembevételével mellett eredményezi a gyors, jó és olcsó közigazgatást és költségmegtakarítással is jár. Így szép szerrel megszabadulnánk a centralisatióban az absolutismusnak egy mindig jeles eszközétől. Egyebekben azonban a centralisatio vagy decentralisatió az önkormányzathoz semmi köze.

Ha a megindult reform ez úton halad, hiszszük, hogy akkor mi elmondhatjuk, hogy az írott ige az állam és a társadalom testévé és vérévé válik és meglesz az a szerves összeköttetés, mely az ellentéteket kiegyenlíti és megtermékenyíti nyilvános életünket.

II. Az állam és társadalom azonossága.

Kritikusomnak a közigazgatási lapok I. évfolyamának 12. számában egy értekezése olvasható, melyben megkülönbözteti az «államot és társadalmat, mint két befejezett organismust, mi úgy a tényleges életfejlődésben, mint az ész böleseleti elveiben levő alappal bír». Ez értekezésben felsorolja, hogy vannak tudományos elméletek, hol 1. az állam mint öncél jelentkezik, de vannak 2. mások is, melyek az eszményi célú tagadják, csak konkrét célokat ismernek.

Elismeri tehát kifogásolt álláspontunk létjogosultságát, mely egyébként nem mindenben azonos Rousseau-nak a népsouverainitás társadalmias eszméjének megtestesítésével.

Kritikusom szerint tehát «az állam annyira öncél, hogy ennek a polgárok jólétüket és boldogságukat feláldozni kötelesek». Más helyütt ismét azonosítja «a nemzetet az állammal», mi nézetünk szerint két különböző fogalomnak, az eszményi államnak és a megtestesített nemzetnek bölcsészeti meg nem engedhető összeolvasztása, mely a célú is tekintve szerinte nem azonos: az állam öncél, a nemzet pedig egyénekből álló társadalom, alkotva az egyének boldogítására, mely nézetünknek ő maga is ekként kölcsönöz kifejezést: «A nemzet egyénekből él és egyénekből van szervezve».

Szerinte az állam «minden jogok kútforrása»; mi pedig azt hisszük, hogy a társadalom az a kútforrás. Az oly régi, mint az emberiség, régebbi még az államnál is, tehát implicite ez az önkormányzati jog kútforrása is, mely a társadalom nevében és ennek javára gyakoroltatik. A jog, önmagát igazgathatni, természeti, velünk született saját jog, de kötelesség is a társadalmi jólét előmozdítására. Ebből helyesen folyik az is, hogy mint ő mondja, «az államot mindenki gépnek tekinti, mely hivatva van a gazdasági érdekeknek szolgálni», holott ő a «népéletben» elkülöníti az emberek materialis halmazát, t. i. «az anyagi érdeket, a jólét fejlesztését, mely nélkül az állam sem existálhat», a történetileg élő ethikai személytől. Gyakorlati szempontból beszélve, mire való ezen megkülönböztetés, ezen szétválasztás, mely nemis vihethető keresztül? Pedig kár oly megvetőleg szólani a mai korszakot uraló materialismusról is; ily eszményi magasságra csakis philosophus emelkedhetik!

Feledni látszik, hogy a közigazgatás az életnek azon factora,

mely az állami czélok megvalósítására szükséges anyagi erőt szolgáltatja, e nélkül az állam ethikai fogalom volna ugyan, de csakis fogalom és nem élő lény.

A tapasztalati élet is igazolja, hogy az állami administratio is mindent felölelve, mindinkább a közgazdaság szolgálatába áll; kár, hogy a közélet ezen felszívó tehetségének gyakorlati haszna csak a központban észlelhető legjobban, hol eredmények is vannak, hogy ez a vidéki önkormányzatban az eszményi czélok mellett háttérbe szorult. Éppen a materialismus ezen elhanyagolása az, mely az emberekben a kozmopolitismust tenyésztí, nem pedig megfordítva. Gyakorlatilag ebből az következtethető, hogy a materialismust el sem lehet választani az ethikai személytől, és hogy helyes, ha az állam a materialistikus czélokat szolgálja, mert akkor szolgálja maga magát.

Ugyanott vallja kritikusom is, hogy az *állam és társadalom egy*: «ha az állam nem áll pusztá közjogi formákból, akkor az embereknek ugyanazon szellemi, erkölcsi és gazdasági viszonyai, melyek egy tekintetben a társadalmat alkotják, más tekintetben az állam életét is betöltik». És tovább: «a társadalom nem tekinthető valamely osztály kizárólagos attributumának. A társadalom ép úgy az összes népeletet, tehát ennek minden néposztályát átkarolja, mint az állam».

Kritikusom szerint «a társadalom az egyéni szabadság élete vagy organikus fejlődése». «Az egyéni szabadság alakjában fejlődő ezen egész, a szellemi és gazdasági érdekeknek ezen a földtekét átkaroló systemája: a társadalom.»

Ezek után joggal lehet kérdezni, hogy hát mindez nem az állam is egyszersmind? Lehet és kell kérdezni továbbá azt is, hogy mire való volt ezen theoretikus systema felállítása *ez alkalomból* és előtérbe tolása az állam mint «ethikai» személynek? Mire való volt a társadalmi álláspont oly fenhangú perhorrescálása, ha mindkettő egy ugyanaz, mint a Jánuszfej két oldala?

Nem párhuzamos mindkettőnek működése, nem azonosak-e céljaik, nem azonosak-e eszközeik? Mindezt azonban a kellő tiszta fénybe helyezi az a párhuzam, melyet kritikusom a társadalom szabadsága és az állam uralkodása között von, mert szerinte is ezen ellentét csak látszólagos, miután «nem két külön tényező működéseinek összhangba hozataláról van szó, hanem az *emberiségi egységes élet* két alakjának szerves összeköttetéséről. Ezt teszi pedig az önkormányzat, vagyis a nemzet (társadalmi) rendelkezése saját sorsáról».

Fejtegetése a szabad társadalomról szemben a szabad állammal figyelemreméltó és tanulságos, de nem mindig meggyőző; pl. midőn azt állítja, hogy «az állami szabadságot az állami uralkodás jelenti». Ez nem lehetne más, mint az állam uralma a társadalom felett, mely két dolog az előbb kifejtett azonosságnál fogva vagy nem jelent semmit, vagy pedig nemhogy egymást kiegészítse, inkább ellentétes egymással. Ezen az államnak követelt uralkodást csak a társadalom nevében és ennek jóvoltának előmozdítására lehet csak gyakorolni, nem pedig valami idealistikus jogi személy nevében és javára.

Mellettünk szól a társadalom és állam jelenlegi fejlődése is. Az állami eszme nevében igénybe vett mindenhatóságtól egész addig, midőn az állam a társadalom játékszerévé lenne, vagyis más szóval, midőn a közhatalom a társadalom decompositiója miatt nem teljesíthetné társadalmi feladatait: igen nagy a hézag. Ne aggódjunk azon, hogy a társadalom ezen úrt ki nem tölthetné, vagy kitölteni nem akarná, mert a társadalom maga az állam.

Es ezzel elértünk kritikusat értekezésének azon helyéhez, melyen maga is ezt a nézetet vallja, mert az állam és társadalom organiszmusait megkülönböztetve, szó szerint ezeket mondja, hogy «nagy és veszélyes tévedés az állam és társadalom között *anyagi* különbséget tenni, mert a kettő között csak *alaki* különbség van. Ezt teljesen megoldani a legnagyobb lángész sem képes».

Újra kell tehát kérdeznünk, mire való volt az önkormányzat kérdésének *praktikus megoldásakor*, támaszkodva az ily meddő megkülönböztetésre, *támadni?*

Bocsánat tehát, ha javaslatunk kritikusatnak nem tetszik, és újra bocsánat, ha kritikusatnak bölcsészeti alapon megindított megoldása ismét nekünk nem tetszik. Az életfejlődési viszonyokat nem az abstract szabályok, hanem a lehetőség és célszerűség intézik. A mundus se expedit még mindig bir gyakorlati értékkel; és mondhatni, hogy Anglia és Amerika önkormányzata nem fejlődött Plato és Aristoteles tantételeiből, hanem önmagából.

A mondottakkal tehát legalább is plausibilissé tettük, hogy az egyén, illetőleg annak gyűjtő fogalma a társadalom a fő, és a többi csak mellékes. Az általános társadalmi érdekek uralják a közigazgatás összes ágait. A közigazgatási ág az állam érdekeit ellenben csak az egyéni célok elősegítésével mozdítja elő; itt nem az állami cél a fő, itt az egyén arra való képesítése, — hogy az állami célt szol-

gálhassa, — a lényeg, melyhez gyakran még az egyéni és társadalmi célok kiegyeztetése is hozzájárul. Zólyomgye is így gondolkozott, midőn a közigazgatás hivatását abban látja, «hogy az államnak a polgárok részére a fejlődés általános kellékeit biztosítania kell és párhuzamban haladnia az életviszonyok soha fel nem akadó fejlődésével». Valóban, a közigazgatásban az élet mindennapi feladatai találnak megoldást, a percenkint változó szükségletek szerint, és nem oly abstract tételek nyomán, minőket kritikusként, mint később látni fogjuk, egyedüli panacea gyanánt ajánl. Ezek okozzák azt is, hogy az angol board-rendszer bámulói napról-napra fogynak. Mind több és több azoknak száma, kik belátják a régi önkormányzati tantételek alkalmatlan voltát azon ügyekre, melyeket a boardok intéztek.

Az idő a legjobb orvos, nincs messze azon idő sem, midőn az újabbkori fejlődés és a gyors közlekedési eszközök kritikusként államának theoriáját szinte elavulttá teendik.

Mindenütt az átalakítás korszakát éljük, új államrendszerek is fejlődnek, sőt gyakorlatilag is kezdeményeztettek megvalósíttatni. Az államok szervezetében is két irány pályázik a fölényért: a nemzeti és a socialisticus; az egyik irány keletről nyugatra terjed, a másik az ellenkező irányban. Melyik fog ezek közül túlsúlyra vergődni, melyiké a jövő? Attól tartunk, hogy az ócsárolt materialismus lesz itt a döntő.

Egy jelentős közigazgatási író művében, habár nem mindenütt helyesléssel, azt is olvastuk, hogy «a közigazgatás rendezésében a valódi népszabadság tényezőjét kell keresnünk. A polgári közigazgatás jogait nem a nemzetiségi származás előnyei, hanem az emberiség és a társadalom örök törvényeinek czíménél fogva kell követelnünk, mert a nemzetiségi származás csak fatális osztályrész, holott az emberiség és társadalmi állapot egyenlő eredetű az emberek és polgárokkal. Az öröktől való». A történelmi átalakulás is in ultima analysi inkább a társadalmi állam felé törekszik, vége valószínűleg egy egyetemes állam lesz, mely habár még ma utopia világrészében fejlődik, már is a szellemeket uralja. Valószínűleg Amerika szüli meg legelőbb ez államot. E körül classikus tanúknak ismét kritikusként kínálkozik. Ő maga állítja, hogy «minél inkább kifejlődik a társadalom eszméje, annál inkább megszűnik a népek individualitásának társadalmi nyilvánulása. A társadalomnak nemcsak formái, hanem lényege is világpolgárisak». Pedig a világpolgárság valódi ellentétese az ő eszményi államának, mely bennünket szerinte is teljesen dominál, — a világ-

polgáriasság az emberiségi egységre, az egyénnek előtérbe helyezésére vezet, mi, nézetünk szerint, csak helyes és kívánatos.

Egyik újabb írónk is azt jósolja, hogy «egy késő korban a történész ép úgy fog csodálkozni a ma élő nemzetek felett, a nemzeti eszme okozta küzdelmeken, mint mi csodálkozunk a középkoron a vallási háborúk miatt». Kritikusom kifogásolja a társasági állam elméletét, mert ez egyes ember eszközévé süllyeszti az államot. Süllyesztésről szó sem lehet, legfeljebb felavatásról; az állam ilyenkor nem egyes egyének, hanem a köznek, a társadalomnak válik eszközévé, mi az államra nézve nem méltatlan szerep, és egyáltalán nem azonos jelentőségű, miután az állam sokszor szembe is száll a társadalom érdekében az egyesekkel.

Nem időzhetünk soká kritikusomnak nemzeti és nemzetállamánál sem, mely az ő értelmezése szerint szinte nem azonos a társadalommal. Ez is szép elmélet, de ismét csak elmélet. Ma még nincs is tényleg, az ő felfogása szerint, nemzetállamunk, s azért még csak teremtenünk kell azt. Ennek ideje még el nem érkezett, addig csak nemzeti állammal elégedjünk meg, ilyennel számoljunk. Kár ezért oly fenhangon emlegetni azt a «feltétlen önrendelkezést a maga állami életében». A ki ma nemzetállamot akar, az nem akarhat feltétlen önrendelkezést, és az ne akarjon korlátlan önkormányzati jogot sem, vagy folytonos állami munkát a soknyelvű polgárság részéről. Ez helyes lehet bölcsészeti szempontból, de nem politikaiból; az angol állam, ha nem lett volna eleitől fogva nemzetállam, bizonyára ki nem állja, korlátlan önkormányzat próbáját. Az angol államférfiak is inkább megnyugosznak vala a «következetlenség» vádjában, hogy sem feláldozzák az állam érdekét.

Egyébiránt nem átaljuk megjegyezni azt sem, hogy az angolok állama reánk nézve sokkal inkább a társadalmi állam benyomását teszi, holott a burokratikus szervezett francia állam valóban nemzetállam, és mégis ennek kellett nélkülöznie legtovább ama korlátlan önrendelkezési jogot. A theoria tehát itt sem azonos a gyakorlattal.

Lehetnek és léteznek bizonyára nálunk is oly akadályok, melyek vármegyénkben gátolják az igazi nemzetállam önkormányzati kidomborodását. Ezeket el nem háritják a bölcsészet ellentétes követelései sem, és azért megnyugszunk egyelőre kritikusomnak afféle nemzeti államában akkor is, ha azt nem is önmagáért létező intézménynek vesszük.

E kitérésre bennünket az késztetett, hogy röviden constatáljuk miszerint kritikuskom sem az államot a társadalommal, sem a társadalmat a nemzetiséggel összhangba nem tudja hozni; félti az utóbbit az előbbtől, e miatt az előbbi ellen küzd és buzgóságában annyira megy, hogy bölcsészetiileg megállapított tantételeit, de facto ellentétbe hozza a testtel bíró államnak saját maga által is elismert életfeltételeivel. Kritikuskomnak az állam és társadalom féle értekezésében tulajdonképpen ép az ellenkező conclusióra kellene jönnie, ha csak azt nem tételizzük fel róla, hogy nem tudja mit akar. Ott ugyanis azt állítja, hogy «csak azon nemzet méltó politikai szabadságra, mely az önkormányzatban az államnak uralmát a társadalomban kifejti». Mi legyen ez? Ez szószerint egészen mást jelent, mint az, mit eddig hirdetett. Eddig t. i. a korlátlan társadalmi közreműködést hirdette, illetőleg azt, hogy önkormányzat, úgy mint ő azt érti, azt jelenti, hogy az egész közigazgatás a társadalmat illeti; most pedig ennek ellenkezőjét hirdeti és az államnak fölényt követel.

Ezen örökös ellentét és ellentmondásból csak egy kivezető út létezik; ha oda térünk vissza, a honnan kiindultunk, hogy t. i. az állam nem öncél, a nemzetállam sem absolute az, legfeljebb csak bizonyos fokig; hogy továbbá az állam azonos a társadalommal, hogy a kettő között csak alaki, a tudósok könyveiben létező különbség van, de nem anyagi. Ebből folyik továbbá az, hogy intézményeinket nem illeszszük az elméleti alakiségben felállított államhoz, hanem a társadalomban megtestesült állam testéhez szabjuk. Ennek boldogítása legyen a cél. Eddig is volt olyan, a milyen, önkormányzatunk, de nem volt hozzá társadalmunk, mely azt kezelni akarta; nem volt hozzá való érettség, anyagi képesség és jóakarát, sem fönn sem lenn; önkormányzati jogaink esorbultak, a meglevők nem alkalmaztattak, a kormány pedig nem tisztelte azokat mindenütt, sokszor megnyirbálta: mi tagadhatatlan bizonyos elkedvelenítést szült. A mai társadalmat sem szabad azért túlságosan igénybe venni, másrészt azt kizárni sem szabad, mert nem való, mit egy politikus állít: «hogy a modern államban a társadalom nem a helyi önkormányzat által érvényesül».

Igenis ez által is érvényesül. Hát hol érvényesül akkor? Csak a képviselőválasztásnál? És előbb a megyékben nem az akkori társadalom működött? És hol marad az ilyen közreműködés nélkül az államépület consequens kiépítése?

Habár tehát társadalmunk még ma is kasztokra — habár másokra, mint előbb — van osztva, és nemzetiségi színezetet is visel: azért ne legyünk el nélküle, mert politikai okoknál fogva sem nélkülözhetjük azt teljesen; veszélyesnek tartanók annak francia minta szerint való lenyűgözését, mert ennek lenyűgözése a mi nyűgünk volna, és mert igenis való, hogy a francia társadalom nem érvényesül a helyi önkormányzat által, de igenis érvényesül a politikában a tágabb körű önkormányzatnál — mit önmagunkról, ha egészen őszinték akarunk lenni — nem mindig állíthatunk.

III. A történelmi alap.

Szándékunk még egynehány közkézen forgó jelszóról szólni, azt valódi értékére leszállítani.

Mai nap oly gyakori a nemzeti genius emlegetése, mint maga az apró pénz. A nemzeti vonás, az önkormányzati szellem olyasmi, a mi közkézen forog. És kritikusom is a történelmi alapot «gyökérig való ásással» akarja felszínre hozni.

Ez szép, de kár, hogy felfedezésével úgy jár, mint Schliemann, kinél a rossz világ kétségbe vonja az eredetiséget. Láttuk már, hogy a bölcsészetiileg kiásottnak semmi a gyakorlati értéke; hátra van még a történelmi eredmény. Legnehezebb ehhez szólni, mert sehol sem találtuk ezt az eredményt, történelmi bűvárkodásának ez ígért gyümölcsét. Sokat beszéltette «a világtörténelmi álláspontot», azt sem tudjuk, melyiket jobban, a németet-e vagy a francziát; de sehol sem a magyart, pedig ez lett volna reánk nézve a fő.

A történelem eseményeinek teljes félreismerésére mutat részéről, ha a renaissanceról azt állítja, hogy abban a fejedelmek önmagukat tekintették az állam «első hivatalnokainak».

Egészen megfordítva áll a dolog.

A fejedelmek csak ma, a modern társadalmi államokban olvadtak e társadalomba, előbb pedig teljesen absorbeálták az államot. Ő nem tudja, hogy létezett XIV. Lajos, ki «l'état = c'est moi» volt; nem tudja, hogy létezett egy hesseni fejedelem, a ki alattvalóit pénzért eladta, és szem elől téveszti, hogy akkoron az államok nervus rerumja is teljesen azonos volt a civillistával. Sajnos tehát, ha ezek után a történelmi eredményt nemcsak soványnak, hanem kétesnek is kell jellemeznünk.

Beksicsnek közigazgatásunk reformja című művében szintén csak a réginek tisztelete az, mely azért dominál, «mert régi». Mindenütt találkozunk ilyen és ehhez hasonló phrázisokkal.

Holott szerinte is intézmények csak addig számítsanak «kegyeletre», a meddig jók; a «nemzeti érdek» így követeli ezt. És így tovább, össze-vissza.

A tabula rasa rendszere el nem fogadható, mert «természeti fejlődés» kell.

A «nemzeti szellemhez» kell idomítani a reformot. Minő ez? Mi az a régi? Mi az a természeti fejlődés? Szerző maga is azt mondja: hogy az államnak alig van történeti fejlődése. «Magyar genius.» Hol volt ez pl. a békebíróságok és a közigazgatási bizottság behozatalánál? Hol volt egyáltalán az eddigi közigazgatási reformoknál? Törvényhozásunk nélkülözötte akkor is a geniust, de nélkülözötte mindig a rendszerességet is.

Minő értékkel birhat a közigazgatás reformjára nézve az a történelmi alap, melyről Beksics kimutatni vállalkozik, hogy megyénk «specificus magyar intézmény», holott tény, hogy az, mint kormányzati test germán eredetű, a grófság szó szerinti fordítása, lényeg szerinti recipiálása és a mennyiben magyar sajátsága van, ez első sorban nem önkormányzati tulajdonsága, hanem politikai természete. Valamint tény az is, hogy ha ma szóba jön a megye reformjának szüksége, ezt nem annak politikai, hanem önkormányzati oldala teszi szükségessé. Onként merül fel tehát az a kérdés, hogy tulajdonképen mit akarnak fejleszteni?

A megye politikai sajátsága kérdésben sem forog. Azt sem fejleszteni, sem megszorítani nem lehet, azt egyszerűen meg kell tartani. Az önkormányzati részt ellenben épenséggel nem lehet fejleszteni; az állam érdeke a megszorítást követeli.

Nevezetes az is, hogy az eddig napfényre került tervezetek mind a történelmi alapot emlegetik, de egy sem jelöli meg, melyik az, a melyet fejleszteni akar. Vajjon az 1848. év előttit, avagy pedig azt, melyet az 1870: XLII. t.-cz. inaugurált? Pedig e kettő között óriási nagy a különbség.

A magyar önkormányzat szelleme s állaga is nagyot változott; a legalább jogilag teljes önkormányzattól (Selbstregierung) lett autonomia.

A történeti alap, a régi közjogi vármegye előbbi összetételében

megszűnt és lényegében inkább közeledett a nyugati népek intézményeihez.

Avagy az legyen a történelmi alap, melyet kritikusom úgy jellemez, hogy «volt ugyan nálunk olyan *nem* állami, hanem locais érdekű önkormányzat is, csak hogy a városban» és ez megfelel leginkább annak a fogalomnak, «milyennek ma általán az önkormányzatot képzelik».

Ezen kijelentés után cikkiró méltán kérhetné, hol van az a történelmi alap, melyen kritikusom áll, hiszen ő a megyei önkormányzat létezését is tagadja!

Mi elég őszinték vagyunk és ezen alapot is csak frázisnak tekintjük.

Ő náluk ellenben ezen alap, ha őszinték akarnak lenni, csak megszokott külsőségekből, elnevezések és címekből áll, melyekkel palástolni akarják az egész új lényegét.

Pedig, ha nálunk a reform csak ennyit jelent és a hivatalok multiplicatioja helyett nem alkalmazták a subtractiót, a főispánt, árvaszéket és a többi feleslegessé vált hivatalt el nem törölik, akkor meg lesz az alap, de nem lesz reform.

Helyesebb elv lett volna akkor az ügynevezett fejlődés helyett az őszinte és teljes tabula rasa, félretolása az elavultnak és új alkotás minden téren, elkezdve a területrendezéstől, mely egyedül az igazi fundamentum, végig az utolsó hivatalszolgáig.

A kik a nemzeti vonást keresik és nemzeti programot akarnak, azt leginkább választásokban és áldomásokban találhatják. Akik az önkormányzati szellemet kutatják, egy kis akarat mellett már rég reá jöhettek volna, hogy kihalt már az a nemzedék, mely ezen szellemmel rendelkezett és a megyei életnek mozgalmas elevenséget kölcsönzött; mi fiatalabbak ezt az ősi ragaszkodást, a vármegyéért való lelkesedést már nem is értjük. Reánk is illik, hogy változtak az idők, változtak az emberek.

Úton-útfélen hallani, hogy a mai nemzedéknek nincs ideje, nincs arra pénze, hogy csak tanácskozzék, plane akkor, midőn semmi joghatálya sincs e tanácskozásnak. Az irástudók egy része állítja, hogy «a szellem» megvan.

Nekünk úgy tetszik, hogy a tapasztalat nem igazolta teljesen ez állítást. Az érdekeltség mindig csak a politika, de nem az önkormányzat felé központosult. Az érdekeltség ebben is csak a potyát szerette; hol ez végződött, vége volt az érdeklődésnek is.

Az írástudók másik része ellenben tagadja, hogy ezen «szellem» minálunk meglegyen. Véleményök az, hogy az önkormányzat alkat-elemei nálunk hibáznak, és azért plane importálni akarják e szellemet!

Az ezen tárgyról írt művével feltűnést keltett egyik írónk beismeri, «hogy a társadalom közügyek iránti érdeklődése megcsappant, mely alig érdeklődik egyéb, mint a nagy politika iránt».

Körülbelül ugyanezt mondja még egyszer más szavakkal, midőn a magyar önkormányzati szellemet közelebből így határozza meg: «mely a politikai és állami függetlenség szelleme, csak önkormányzati vegyülékkel». Vakard az orosz, és mutatkozni fog a tatár!

Abstraháljunk tehát a politikától, mi az az önkormányzati «vegyülék?»

Ez a vegyülék az a csekély maradványa az önkormányzati alapnak, melyre ők építeni akarnak.

Végre a megyékről beszélve Beksics bevallja, hogy azoknak «a politizálást okvetlenül meg kell engedni, mert maga az önkormányzat nem volna képes a társadalom kellő érdeklődését ébren tartani». Közigazgatási szakközlönyünk pedig annyira nem hisz a közérdeklődésnek a vármegyékben való feltámasztásában, hogy úgy látszik nem is akar önkormányzati alapon reformálni, ezt albizottságainak szervezetével is igazolja. A «hagyományos felfogásokkal» ő is szakítani akar, mi a történelmi alap nem valami túlbecsülésére mutat.

Pedig, ha így vélekedik, azt nem is teszi talán azon meggyőződés fonalán, mintha nem rendelkezniék kellő számú intelligentiával, hanem azért, mert ezen intelligentiát az önkormányzat megbecsülésére nem tartja elég fogékonynak. Ez nem egészen helyesen van így.

Nálunk igen sok vidék valóban szűkében van az intelligentiának. A falusi gentry vidékenkint teljesen kiveszett és helyét kétes értékű elem foglalta el. Csak a városokban növekedett az értelmiség, holott arra a járásokban is nagyobb mennyiségben számít a tervbe vett reform. Politikusaink is mindig a történelmi alapra hivatkozva, perhorreskálják a külföld utánzását és legfeljebb csak «az önkormányzati szellemet» akarják Angliától elsajátítani.

Ha ezen szellem csak az angol intézményekben élne, akkor ezek egyszerű elfogadásával könnyen segíthetnénk a bajon; de az angol társadalom szellemét hogyan ültetjük által a mienkébe, hogyan dekretálhatjuk ide? De politikusaink nem is következetesek e részt. Ők mindig a régiben tetszelegnek és voltaképen egészen újat akarnak,

mert mindent akarnak reformálni «a beosztástól kezdve a lényeges dolgok reformjáig».

Ők oly főispánt akarnak, a ki valódi préfet, oly bizottságot, mint a departement-é, ráadásul az «amúgy sem veszélyes» politikával. Oly nem független közigazgatási bíróságot is, mely a külföldi rossz minták után sántikál. És ezt nevezik aztán a saját testünkből való testnek! Itt valóban jó lett volna a bővebb magyarázat.

Mi a közszellemet csak a megszokásban vettük észre, nem ugyan az intézmények megszokásában, hanem abban a szokásban, hogy jelzőkkel dolgozunk, a «szellemet» csak emlegetjük. Kettőnk között nincs más különbség, mint az őszinteség, mi, ha tabula rasat akarunk, azt ki is mondjuk és nem irtózunk külföldi mintáktól sem, ha jók.

Mi következnek már most ebből?

Ha nincs elegendő intelligencia, ha nincs közszellem, bizonyára az, hogy ne vesztegessük a nemzeti életnek drága perczeit, ne tegyünk újabb kísérletet, szóval végezzük ki a vármegyét. Igen ám, de ez két oknál fogva nem tanácsos. Az önkormányzati testületeknek «specificus sajátsága» tiltja ezt.

És mi ezt a sajátságot többre becsüljük, mint annak szellemes feltalálói.

Ez pedig az a bizonyos «védbástya»-féle jövődöbeli hivatása. Politikusaink nagy tévedésben vannak, hogyha azt mondják, hogy alkotmányunk védelmére ma «sokkal hatalmasabb biztosítékok vannak letéve, mint a mit egy szűkkeretű vármegyei hatóság ereje valaha nyujtott». Jó lett volna ezen letett biztosítékokat tüzetesen megjelölni; de az ilyen megjelölés nélkül is hiszszük, hogy nem vagyunk tévedésben, ha e biztosítékok legjelesebbjét a parlamentben keressük. Régi bölcsesség az, hogy soha sincs *elég* biztosíték. De, hogy a parlamenti biztosíték mennyit ér, és hogy ez sem elegendő, annak ismételve tanúi voltunk saját és más népek történetében.

A magyar parlament alapja az 1848-iki törvényekben újabb és biztosabb alapokra lett fektetve és mégis 1867-ig nem bizonyult elégségesnek, hogy alkotmányos helyzetünket biztosítsa. A külföld történelme is tanulságos példákkal szolgál; a francia parlament meg nem gátolhatta az első császár abszolutizmusát és az utolsónak államcsínyjét, sőt a Cromwell utáni idő is hasonló jelenséget mutat. Egy 1848-as országgyűlési kerületi választmány jelentése azt tanácsolja: «hogy az okulást, melyet a história nyujt, a magyar törvényhozás jövőre nézve is szent hagyományak tekintse».

A régi megyei szerkezetben három alkotmányjogi garancia volt: hogy 1. az executiva választott tisztviselőkből állott; hogy 2. a tisztviselők csak a megyének voltak felelősek; végre 3. az ellenfelirás jogából.

E garantiák két elsejét eltörölé az új reform, nem felesleges tehát biztosítani és növelni a megyének ellenállási képességét, azt esetleg más czélszerűbb módon pótolni, főleg nálunk, kik össze vagyunk házasítva egy másik, az alkotmányosságnak csak iskolaporát taposó állammal. A külfölddel való analogia nem congruál itt. A külföld államai függetlenek, semmiféle összeköttetésben sincsenek más állammal.

Más országokban a nemzet kül- és belügyeiben szabadon intézkedik, minden tekintet nélkül szomszédjaira. Ellenkezőleg van ez nálunk. Sokszor vált már végzetessé alkotmányosságunkra e szomszédság. Egyébként nem helyes a vármegyék szűk területéről szólani, mert hisz valamennyi vármegye az egész Magyarországot jelenti.

Fontos pedig az, hogy e garancia akkor van hivatva működni, midőn fel van függesztve a többi biztosítékok actiója, míg a megyék fel nem függeszthetők, mert ezek önkormányzati közreműködése nélkül lehetetlen a közigazgatás.

E garantiáról úgylátszik kritikusom sem tart sokat, mert habár a «kényuralom szervezetének szétmarczangolására» vállalkozik, neki mégis miután az «eső megszűnt, nem kell már esernyő». No ez csak vélemény, még pedig indokolatlan, mert ezzel koránt sincs még bizonyítva az, hogy ezután sem lesz eső.

Csodálatos, hogy politikai írónknál nincs meg a kellő érzék az alkotmányjogi garantiák iránt; ezeket egymásután csak úgy elkótyavetyélik. Egyikök az esküdtszéki intézményt sem akarja már.

Ez intézmény is nemcsak garancia, hanem okszerű folytatása és kidolgozása az alkotmánynak; a birói hatalomban való részvét ép oly kellék, mint a közigazgatásban való közreműködés: mindkettő a legtagabb körű önkormányzatnak (Selbstregierung) lényeges alkatrésze. megengedjük azért, hogy ez intézménytől szeretnének szabadulni talán a professzionátus jogászok, de a politikailag érett népek semmi esetre.

Erről itt ennyi elég.

A másik indok, melyre Gneist der Rechtsstaat czímű művében is gondolt, az, hogy az önkormányzat az alkotmány kiegészítő része.

Schäffle, ki különben az önkormányzatnak jogelméletileg nélkülözhetlen kellékeivel nem sokat törődik, szintén tapasztalja, hogy

az alkotmányos élet fejlődése oda mutat és utal, hogy a szabadságot a közigazgatásban való részvét, nem pedig az államtól való elzárkózottság által kell biztosítani. A következetesség is szükséges az alkotmányos téren; a törvényhozásban való részvéthez kell, hogy hozzájáruljon a közigazgatásban az észszerű önkormányzat.

Ha tehát a vármegye eddigelé bárminemű oknál fogva be nem töltötte hivatását, abból csak az következik, hogy azt ezentúl oly karba helyezzük, hogy feladatát jövőben végezhesse, hogy megvédelmezhesse a polgárok szabadságát és lehetetlenné tegye az abszolutizmust.

Ezek voltak a főindokok, melyek bennünket önkormányzati javaslatunk szerkesztésénél vezéreltek; a polgárok önkormányzati jogait biztosítani akartuk *minden oldalról*, úgy hogy azok mindennap legyenek gyakorolhatók, nem pedig csak öt évenként, mint ezzel politikusaink egy része megelégszik. Azért érthetetlen is előttünk, hogy kritikusunak tetszését ki nem érdemeltük, hiszen mi is csak azt akarjuk, a mit ő akar, csak hogy más eszközökkel, mert nem tételezzük fel róla, hogy ő valóban pártolná az abszolutizmust. E gyanút bennünk azon kijelentése ébreszthetné, hogy szárazon kijelenti, hogy «minden következetes író az abszolutismus hive». És ő így következetes akarván maradni, az önkormányzatról szóló értekezésének első részében következetesen az államabszolutizmusról beszél!

Nem tudjuk már most, melyik abszolutizmust akarja: Hobbesét vagy Rousseauét?

Előbbit nem akarhatja a mai korban; felteszem, mert fejedelmi abszolutizmust tanítani elavult dolog volna. Utóbbit azt hiszem, szintén nem, mert ez volna az «atomizált sokaság hatalma», már pedig ő perhorrescálja az atomizálást is.

A mi bennünket illet, mi bevalljuk, nekünk nem rokonszenves sem a fejedelmek, sem a sokaság, sem a parlament vagy annak kormánya, sem elvégre a pártok abszolutizmusa, és azért garantiákról gondoskodtunk, nem válogattunk az eszközökben, el nem kerülhattük, hogy a hatalmak elkülönítését követeljük, sőt a hatalom némi atomizálásától sem irtóztunk. Szemünk előtt lebegett mindig az egyének lehető szabad mozgása, fejlődésük biztosítása.

Ezt veszélyeztethetik ép úgy az állami, mint az önkormányzati közegek, garantia kellett tehát fel és lefelé, a hatalmi körök okszerű elkülönítése itt és ott. Meier E. szerint az önkormányzat czégére alatt

azon társadalmi csoport, mely felülkerekedett a választásoknál, uralja a többit állami tekintetben is; ez ép oly tűrhetetlen absolutismust involvál, mint a fejedelmi kormányok absolutismusa.

A parlamentí absolutismus nem kevésbé kellemetlenül érezteti hatalmát, mint bármely más és talán a jogérzetnek nagyobb megsértése miatt jobban fáj, mint a másik. Hogy mind ennek elejét vegyük, keresni kell a harmoniát az önkormányzatban és elfogadni a hatalom korlátozását a hatalmak felosztásában.

Ezt az elmélet sem akadályozhatja, miután kritikusom szerint is, az állam rendelkezik saját hatalma felett, azt meg is oszthatja. mint pl. meg is osztotta a törvényhozó hatalmat; intézkedhetik a hatalmak miként való kezelésére nézve és a hatalom kezelőit ellensúlyozhatja egymással.

Jó lélekkel mondhatjuk tehát, hogy ezekkel kritikusomnak céljait szolgáltuk. Megvalósítani akartuk az «alkotmányos nemzeti szabadságot» és abban a polgárokat folytonosan edzeni»; ha még ezzel sincsen megelégedve, ez megérdemelt volna bővebb gyakorlati megfejtést.

És ha e tárgynál még tovább is időzünk, annak egyedüli oka kritikusom. Ő legnagyobb ágyúját veszi elő és egy lövéssel szét akarja robbantani a hatalmak szétválasztásáról szóló *maradandó* értékű tantételt. Nekünk e tétel nem politikai divat, hanem az újabb honi jogfejlődés legbecsesebb vívmánya, olyan, mint az ipar terén a munkafelosztás. A mit ő Montesquieuról mond, az általában nem elavult, mert az előre látó politikusnak mindvégig az lesz a törekvése, hogy örökre lehetetlenné tegye az akkori absolut államok visszaállítását. Montesquieu, midőn művét írta, nemcsak az absolnt államot, hanem az afféle nemzetállam példáját is már ismerte.

Montesquieu célul tűzte ki magának a szabadság biztosítását és mi sem akarunk egyebet és pedig a practicus politika szempontjából, nem pedig csak in thesi; ezen szellem maradandó lesz, hiszen kritikusom is Montesquieuról elismeri, hogy ő «a praktikus életre akart hatni!» Már mi ezen elavult «képtelenség» mellett maradunk és reánk nézve a Montesquieu-vel való párhuzam csak hizelgő. Előbbi «megsemmisítette (állítólag) az állami személyes egységet», mi pedig úgymond kritikusom, már «az egyes hatalmi ágak egységét is felduljuk», mert elkülöníteni akarjuk a közigazgatást a közigazgatástól!»

«Mert hová lesz a közigazgatási organismusnak cselekvési egysége!»

Sajnáljuk, hogy kritikusom érv helyett egy rossz szójátékhoz folyamodott. Merész vállalkozásunk szerinte azért «képtelenség», mert a hatalom megosztható, de nem a főhatalom, mert ez esetben megszűnének főhatalom lenni. Már pedig ezen állítás is képtelenség. Tudtunkkal minden alkotmányos államban a főhatalmak mind fel vannak osztva; a törvényhozó hatalom tényleg el van választva a végrehajtó hatalomtól; tudtunkkal a törvényhozó főhatalom is több factor között megoszlik, a nélkül, hogy elvesztené főhatalmi jellegét. A végrehajtó hatalom is feloszlik és fel is osztandó egyes alkatelemeire, a közigazgatási és bíróra, a nélkül, hogy megszűnt volna főhatalom lenni.

Hogy ezek után mi akadályja lehet a birói hatalom egyes részeinek a közigazgatásból való tüzetesebb kiválasztásának, vagyis mi akadályozhatja a közigazgatási ügyekben való biráskodásnak elválasztását a szorosabb értelemben vett közigazgatásitól, azt nem tudjuk, de az bizonyára ismét nem valami praktikus, hanem csak bölcsészeti ok lehet.

Miért nevezi ő a hatalmi egyensúly feldúlásának azt, ha mi nem akarjuk és nem akarhatjuk azt, hogy a minister saját maga ténykedése felett ítéljen: azt ismét csakis ő tudhatja.

Kritikusom a közigazgatás cselekvési egységét féltő tantételeinél sem következetes, mert a nemzetállamot leginkább megközelítő Anglia legtovább ment e téren: «a közigazgatást a közigazgatástól, az ő értelmezése szerint, annyira különítette el, hogy ott a közigazgatási ügyekben pláne a rendes bíróság ítél.

Mindez, a mit kritikusom a háromféle szervezet, nevezzük hatalomnak felosztási akadályáról említ, merjük állítani, semmi gyakorlati értékkel sem bír, — nem egyéb szójátéknál. «A háromféle szervezet nem három hatalmi darab, hanem egy személyes erőnek háromféle nyilvánulása», ez oly bölcsesség, melyet minden kezdő jogász tud, és mely ellen, hogy gondolattal, szóval és cselekedetben bárhol is vétettünk volna, még pápaszemmel sem tudtuk felfedezni.

Sehogy sem bírjuk kritikus úr ellenvetéseit megérteni. Mért nem helyes, hogy a végrehajtó hatalom kétféle természetű nyilvánulásait garantiaképen több tényező között feloszszuk? Nem emlékezünk arra sem, hogy a végrehajtó hatalom nyilvánulásait emancipáltuk volna a törvényhozó hatalom köréből, hisz a vármegyét nem helyeztük felül a törvényhozásnak, hanem kivontuk csak, önkormányzati tekintetben, a végrehajtó hatalom egyik hasonrangú ága, a kor-

mányé alul; ez kritikusom szerint sem lehet helytelen, mert egyhelyütt az önkormányzat hatáskörébe a közigazgatási tevékenység minden jelenségét belevonni akarni, másrészt pedig az önkormányzat bizományosát, a vármegyét, annak saját ügyeire nézve sem tenni teljesen függetlenné: ez azt hisszük még sem járja.

Azt is nehézményezi kritikusom nálunk, hogy Steinnal a minis-
teri felelősséget gyengítjük; ám mi azt a közigazgatási bíróság segé-
lyével ép hatályossá tenni akarjuk.

A ministerek a mostani parlamenti felelősség mellett a muni-
cipiumokkal azt tették, a mit akartak; mi pedig ezek jogait praecisi-
rozzuk és biztonságba helyezük a miniszteri omnipotentia ellen. Ezen
vád tehát nem ér bennünket. Holott mi joggal lobbanthatjuk szemére
kritikusomnak a következetesség hiányát. Már csak, hogy egyebet
ne is említsünk, jó lesz, ha csak a városok és tisztviselők felől való
véleményét az olvasó figyelmébe ajánljuk. Ő a városokról ellenségesen
nyilatkozik, vonakodik őket önkormányzatban részesíteni, pedig éppen
ezeknél a «gyökerestől kiásott» történelmi jog az ellenkezőt kíváná. Hirdeti a szabadságot is lelkesülten, de a hivatalnokoknak még szer-
zett jogait sem respectálja és nem tartja szükségesnek azokat törvé-
nyesen biztosítani. Egyszerre nobile officiumot követel és díjazást, ezt
csak azért, hogy gazdag is résztvehessen az önkormányzatban?! Ezekre
az időt vesztegetni csakugyan kár volna.

Tisztelettel meghajolunk kritikusomnak bölcsészeti elmélkedései
előtt, ezek jogosultságát a *maga helyén* senki sem fogja tagadni.

Ha azonban az így mereven oda állított elmélet nem számol a
tényleges viszonyokkal és kritikusom abból egy circulusaiban meg-
feneklett bölcsész tudományos csalhatatlanságával levonja végső con-
sequentiait: akkor ő zátonyra jutott, ellentétbe jön az elemekkel és
hajótörést szenved.

A mi védelmünk és az előbbi figyelmeztetés: volt jelen soraink
célja.

Sprinczer.